

FILOSOFIE ROMÂNESCĂ

TEMPORALITATEA TRĂIRII ESTETICE ÎN VIZIUNEA LUI LUCIAN BLAGA

ANDREEA NEAGU

The temporality of aesthetical living in Lucian Blaga's view: Lucian Blaga identifies the ontological dualism as the starting point for the analysis of aesthetical structures and values. Based on the theory of the dual nature of the conscience, which distinguishes between two specific modes of human existence, namely the existence within the real (material) world and the existence within the horizon of mystery, the present paper argues that the aesthetic experience is linked to a type of temporality whose character is not subject to the physical laws of time due to the fact that it abolishes the perspective of common temporal experience of succession. Even though the Romanian philosopher does not state it directly, this thought takes shape throughout his work *Art and value*, emphasizing the magnitude of the aesthetic experience that is involved by the human conscience in relation to the work of art. Blaga understands art as both enhancing and revealing the mystery within the horizon of which human beings exist. At the moment of the aesthetic experience its subject shifts from the material world to the horizon of mystery, his specific and fundamental ontological mode that allows him to become what he is – fully human.

Keywords: Lucian Blaga; ontological dualism; horizon of mystery; aesthetical experience; available time; existential time

INTRODUCERE

Date fiind numeroasele interpretări pe care filosofia blagiană le-a suscitată de-a lungul timpului, am fi tentați să afirmăm că e un capitol încheiat. Totuși, pentru a anticipa o posibilă reticență și un oarecare scepticism, nu tocmai neîndreptățit, e important să precizăm din capul locului că nu ne sunt cunoscute alte asemenea interpretări în înțelegerea esteticii blagiene ca cea propusă de prezenta lucrare. Trăirea estetică este între fenomenele susceptibile de o interpretare filosofică unul dintre cele mai impresionante, iar problematizarea acesteia din perspectiva temporalității este o provocare ce implică un travaliu anevoios, născut din dorința de a cerceta modul în care timpul se conjugă cu existența umană. Drept urmare, în cele ce urmează ne propunem să investigăm amploarea constituirii fenomenului trăirii estetice implicat de conștiința umană în legătură cu opera de artă, argumentând faptul că acesta nu se petrece *în timp*, ci își creează un timp propriu care nu poate fi înțeles din perspectiva experienței temporale comune a succesiunii. Totuși, înainte de a porni acest demers, sunt necesare câteva precizări cu privire la termenii de *timp disponibil* și *timp existențial*, care contextualizează problema pusă în discuție.

Punctul de pornire în explicitarea celor doi termeni îl reprezintă *Confesiunile* Sfântului Augustin. Astfel, timpul disponibil este timpul fizicist și tridimensional, supus scurgerii și schimbării, un timp despre care „nu putem afirma că este decât în măsura în care tinde să nu existe”¹. Este un timp „public”, un timp al lumii, pe care îl împărțim cu ceilalți și pe care îl umplem cu fel de fel de activități și evenimente. În contrast, timpul existențial, înțeles ca „prezentuire”, este un timp destinal individual care se sustrage determinărilor noastre convenționale, fiind mai degrabă o temporalitate a sinelui. Timpul existențial nu este un timp care trebuie „umplut” cu ceva, ci este un timp pe care noi înșine îl umplem în clipa trăirii.

DUALISMUL ONTOLOGIC ÎN ESTETICA BLAGIANĂ

Blaga pornește analiza structurilor și valorilor estetice de la dualismul ontologic. Filosoful identifică două orizonturi specifice existenței umane: orizontul concret al lumii sensibile și pentru autoconservare (natura, imediatul) și orizontul misterului (non-imediatul), înțeles ca structură definitorie pentru ființa umană. Orizontul concret pragmatic este constitutiv existenței tuturor ființelor, însă orizontul misterului este un „implicat fundamental și imanent al existenței și conștiinței specific umane”², împreună cu corolarul său, predispoziția pentru revelare. Prin urmare, omul reprezintă mutația ontologică ce instaurează existența în interiorul culturii, „produsul depășirii condiției de ființă în lume și al înaintării în direcția unui dincolo, al distanțării față de lume printr-o situație în mister și încercarea de revelare a acestuia”³. În toate manifestările ei, cultura este pentru Blaga încercarea omului de a se actualiza în orizontul misterului și revelării, o încercare neostoită de a-și potoli setea ancestrală de cunoaștere care ființează în el. Revelarea se produce prin intermediul categoriilor abisale, numite și categorii stilistice, o „rețea de factori izolatori” care acționează asemenea unor frâne transcendente, limitând cunoașterea și menținând în permanență starea creatoare⁴. Drept urmare, „prin ontologism, Blaga salvează valoarea cunoașterii, iar prin ideea de categorie el recunoaște relativismul acesteia”⁵.

Orizontul misterului este modul cel mai adânc de existență umană, însă el nu trebuie înțeles ca o sursă a fericirii, căci, dimpotrivă, la finalul oricărui travaliu revelator, omul nu sfârșește vreodată pe deplin confirmat, iar acest fapt sporește deopotrivă drama sa interioară, cât și dorința lui de cunoaștere. Căci „tocmai faptul de a nu putea ajunge vreodată la cunoașterea absolutului îl menține pe om spontan

¹ Augustin, *Confesiuni*, trad. Eugen Munteanu, Editura Nemira, București, 2000, p. 464.

² Lucian Blaga, *Artă și valoare*, Humanitas, București, 1996, p. 180.

³ Valică Mihuleac, *Antinomicul în filosofia lui Lucian Blaga*, Institutul European, Iași, 2011, p. 66.

⁴ *Artă și valoare*, p. 29.

⁵ Viorel Cernica, apud. Vasile Băncilă, *Lucian Blaga, Energie românească*, Cluj, Ed. Cartea Românească, 1938, p. 157, *Introducere asupra ediției*, în vol. *Epistemologie și cosmologie la Lucian Blaga*, Editura Printech, București, 2012, p. 6.

și creator”⁶. Fiecare încercare neîmplinită în totalitate (de altfel niciuneia nu îi este menit să fie mai mult de atât) este o ascensiune către transcendență. Doar în orizontul misterului „poate apărea ceva de tipul problematizării, uimirii sau îndoielii, acte de conștiință indisolubil legate de orice creație culturală în genere”⁷. Actul revelator, sinonim în desfășurarea sa cu creația culturală, constituie pentru Blaga rostul și scopul suprem al existenței umane.

De asemenea, e important de făcut precizarea că în viziunea blagiană omul nu este o ființă decăzută din transcendență, care ulterior se ridică înapoi la ea⁸. Lumea concretă este orizontul misterului criptat, un set de semne și simboluri⁹ prin care subzistă transcendența, ea este masca pe care orizontul misterului o împrumută spre a nu se revela niciodată pe deplin. În aceeași măsură în care misterele ne despart de absolut, ele ne și pun în legătură cu el. Factor metafizic absolut, Marele Anonim este mediatorul dintre misterele existențiale și cunoașterea individuală. El este „Centrul care apără misterele existențiale de a fi cunoscute de altcineva decât de sine însuși”¹⁰, căci o cunoaștere deplină ar amenința existența subiectului cunoscător, provocând totodată o criză în interiorul obiectului cunoscut. Misterul este, prin urmare, o condiție *sine qua non* a ordinii existențiale; mirarea originară cu care se caută cunoașterea, care determină formularea întrebării, *ce*-ul transcendent, deschide orizontul misterului spre a-l reda unei cunoașteri care nu este niciodată absolută, nu din pricina unei neputințe a subiectului cunoscător, ci datorită unor „foarte bine cumpănite finalisme de natură metafizică” – cenzura transcendentă – care împiedică decriptarea unui mister.

Omul „există ca subiect creator în univers numai prin cultură, intrată constitutiv în definiția ființei sale”¹¹. Orice creație de cultură este deci determinată de pornirea către revelarea misterului, însă actul creator este permanent „frânat” de rezistența pe care i-o opune cenzura transcendentă; tocmai actul creator este ceea ce ține loc de act revelator. La rădăcina oricărei creații culturale stau categoriile abisale care oglindesc fondul cel mai adânc, cel mai intim al ființei umane. Prin însăși actul creației, omul re-produce acțiunea celui care l-a creat după chipul și asemănarea sa. Arta se deosebește de celelalte creații de cultură prin faptul că ea încearcă revelarea misterului prin mijloace care „țin de planul sensibilității sau al concretului intuitiv”¹². În accepția pe care i-o conferă Blaga, arta reprezintă modul suprem de cunoaștere, căci ea îl smulge pe om din orizontul lumii concrete pentru a-l situa în orizontul

⁶ Lucian Blaga, *Pietre pentru templul meu*, Biroul de imprimare „Cosânzeana”, Sibiu, 1919, p. 78.

⁷ Cornel-Florin Moraru, *Atitudinea estetică în filosofia artei*, Institutul european, București, 2018, p. 55.

⁸ Teodor Vidam, *Lucian Blaga și fenomenologia*, în <http://www.humanistica.ro/anuare/2004/Anuare%202004/Art.15.pdf>, p. 259.

⁹ *Artă și valoare*, p. 20.

¹⁰ Lucian Blaga, *Cenzura transcendentă*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 29.

¹¹ Viorel Cernica, *Introducere asupra ediției*, în vol. *Epistemologie și cosmologie la Lucian Blaga*, Editura Printech, București, 2012, p. 8.

¹² *Artă și valoare*, p. 40.

misterului, în proximitatea Marelelui Anonim. Filosoful definește astfel omul „prin puterea sa de a crea și de a avea trăiri estetice, adică prin afectivitate și instinct, mai degrabă decât prin rațiune”¹³.

O operă de artă are atât stil, cât și o substanță; substanță care „nu posedă un rost prin ea însăși, ci ține loc de altceva, având un caracter metaforic”¹⁴. Pentru a anticipa o posibilă înțelegere greșită, Blaga distinge între metafore plasticizante și metafore revelatorii, dintre care cele din urmă sunt proprii operei de artă. Metaforele revelatorii „rezultă din modul specific uman de a exista în orizontul misterului”¹⁵, iar cuvântul provenit din limba greacă – *metapherein* – înseamnă „a duce dincolo”. De altfel, în viziunea blagiană, omul este o „ființare metaforizantă”, căci metafora „ține de geneza constituției sale spirituale”¹⁶.

TEMPORALITATEA TRĂIRII ESTETICE

Cu toate că filosoful nu o afirmă în mod direct, pe întreg parcursul lucrării *Artă și valoare* și în alte lucrări deopotrivă¹⁷, se conturează ideea conform căreia trăirii estetice îi corespunde o temporalitate existențială, al cărei caracter nu se supune legilor fiziciste ale timpului cotidian, abolind deci perspectiva experienței temporale comune a succesiunii. Având ca punct de plecare dualismul ontologic, vom zăbovi în cele ce urmează asupra acestei idei.

Orizontul misterului este inerent ființei umane, însă în cele mai multe cazuri individul trăiește în chip apăsător în orizontul concret pragmatic, anume la marginea existenței, în cotidian, în imediatul lumii sensibile. Totuși, „actul creației îi aparține doar omului, fapt din care rezultă singularitatea sa și preeminența ființării umane în raport cu toate ființările care nu se află în orizontul culturii (non-imediatului), ci în acela al naturii (imediatului)”¹⁸. Dat fiind că nașterea operei de artă este intim legată de existența în orizontul culturii, este firesc să ne întrebăm care este amploarea constituirii fenomenului trăirii estetice în conștiința umană? Blaga afirmă următoarele: „satisfacția ce o resimte insul ce se deschide operei de artă va fi în adâncul ei cel mai ascuns aceea de a se simți integrat oarecum cu forța în modul ontologic specific și pe deplin omenesc, în orizontul misterului și al revelării. Insul e copleșit de actualizarea în el a unui orizont de care el nu e străin, dar care s-a virtualizat sub presiunea vieții cotidiene. În procesul de asimilare a operei de artă, omul se simte devenind om deplin – arta îi prilejuiește prin inițiativa simțurilor și printr-o îmbrâncire

¹³ Cornel-Florin Moraru, *op. cit.*, p.41.

¹⁴ Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, Editura Humanitas, București, p. 30.

¹⁵ *Ibidem*, p. 38.

¹⁶ Valică Mihuleac, *op. cit.*, p. 69.

¹⁷ Dintre care amintim *Geneza metaforei și sensul culturii*, *Pietre pentru templul meu și Reflexii asupra stării estetice*.

¹⁸ Viorel Cernica, *Eficacitatea istorică a antinomiei transfigurată blagiene*, în vol. *Epistemologie și cosmologie la Lucian Blaga*, Editura Printech, București, 2012, p. 64.

din afară această împlinire”¹⁹. Condițiile vieții cotidiene determină deci o atenuare până la amortire a dorinței de a ne actualiza în orizontul misterului și pentru revelare, condamnându-ne la o existență lipsită de satisfacții care ating esența²⁰ ființei noastre. Experiența estetică presupune suprimarea oricărui imperativ exterior, prilejuindu-i subiectului posibilitatea de a pătrunde adevărul ființei sale. Opera de artă seduce, ea duce-de-o-parte, îl smulge pe individ din orizontul lumii concrete, fiind asemeni unui portal către orizontul misterului și revelării, mod ontologic fundamental uman. Mai mult decât atât, experiența estetică este o experiență în analiza căreia ne interesează experiența însăși mai curând decât obiectul său – opera de artă – care se constituie într-o punte către transcendență.

Printr-o spontaneitate neistovită, fiecare trăire estetică suspendă contextul temporal cotidian, deschizându-l pe subiect unui prezent *sui generis*, angajând printr-o stare de sincronie conștiința individului cu însăși geneza omului²¹. Trăirea estetică implică așadar o mutație ontologică, deplinsând subiectul din orizontul lumii concrete în orizontul misterului, dezlănțuind în acesta „o stare feciorelnică nealterată prin norme sau deprinderi”²².

Automatismul obișnuinței în virtutea căruia ne trăim mare parte din viață ne menține într-o uitare de sine în sensul că ne exilează din modul ontologic specific uman în sfera orizontului concret. Omul trăiește mai degrabă „în afară” decât „înăuntru”, cotidianului îi corespunde un timp comun, accesibil tuturor, însă care nu îi este constitutiv ființei umane; „sub presiunea condițiilor fizice, cei mai mulți inși umani își virtualizează orizontul misterului care conferă insului demnitatea de om”. Tendința către viața socială, ancorarea în cotidian îi confiscă deci individului posibilitatea unei experiențe temporale existențiale, determinând o virtualizare excesivă a orizontului misterului, mod fundamental de existență umană. Cu cât este mai angrenat în social, în lumea concretă, omul își înstrăinează orizontul misterului și pentru revelare, trecându-l în penumbră – „însăși viața de astăzi, individuală și socială, mecanicizată cum e, ne îndepărtează de adevărata viață”²³. Totuși, dat fiind că acest mod de a exista este constitutiv ființei umane, „el nu poate fi stârpit și deci este întotdeauna prezent în noi”²⁴. Arta este mijlocul prin care omul se integrează în destinul său specific și ea atinge în mod intim fondul nostru uman. În consecință, nu realitatea materială, ci realitatea lăuntrică, pe care și-o creează eul nostru cel mai profund, trebuie valorificată, căci lumea este constituită din interior, ea e condiționată de modul uman de existență în orizontul misterului, din întrebările arzătoare care irump din adâncimea ființei umane. În orizontul misterului „avem de-a face cu o

¹⁹ *Artă și valoare*, p. 57.

²⁰ În esența ființei noastre se află însăși misterul.

²¹ „Creația artistică permanentizează geneza omului și asigură iarăși și iarăși actualizarea insului în orizontul specific uman și într-o ordine singulară în univers”, *Artă și valoare*, p. 57.

²² Lucian Blaga, *Reflexii asupra stării estetice*, în *Opere* 7, Editura Minerva, București, 1980, p. 91.

²³ *Pietre pentru templul meu*, p. 65.

²⁴ *Artă și valoare*, p. 56.

izbucnire subită de sens ce rostuieste întreaga noastră raportare la lume”²⁵. Așadar, pornirea spre revelarea misterelor este o trezire a nemărginirii din noi.

Se poate face prin urmare o corespondență cât se poate de firească între lumea concretă și orizontul misterului, mărginire și nemărginire, timp disponibil și timp existențial. Astfel, lumii concrete în orizontul căreia existența omului este mărginită și subordonată de mundan îi este propriu timpul comun, înțeles în sens fizicist și tridimensional, în timp ce existenței în orizontul misterului, al nemărginirii care deschide poarta lumii interne, îi corespunde o temporalitate existențială, un timp înțeles ca existențialitate, în care ființa însăși umple clipa. Despre trăire estetică în mod specific vom spune că ea îl „umple pe subiect de acel *a exista*”. Trăind exclusiv în orizontul lumii concrete, omul este mărginit, căci lui, ca subiect creator de cultură, îi este proprie existența într-o ambianță des-mărginită, care conține orizontul misterului și cel al lumii date deopotrivă. „Omul deplin este omul care există concomitent în cele două moduri de existență și în cele două orizonturi, dar specificul său ireductibil derivă din tendința sa necondiționată de a revela misterul, prin cunoaștere și creație”²⁶. Prin urmare nu trebuie să înțelegem că existența în orizontul misterului implică o alienare, dimpotrivă, orizontul lumii concrete se conjugă permanent cu cel al misterului. Totuși, o viață petrecută exclusiv în mundan îi confiscă individului participarea la forma sa de existență specifică: „omul autentic este cel care ființează întru mister și pentru revelare, deci care nu se limitează supra-viețuirii”²⁷.

Propensiunea spre revelarea misterului, impulsul intern al acestui orizont care se afirmă arzător în noi, este ceea ce ne determină să trăim în adâncimile cele mai bogate ale vieții și să devenim ceea ce suntem – pe deplin oameni. Asemenea scufundătorilor din Delos putem spune că sunt cei care trăiesc adevărata viață. Individul uman trebuie să privească înspre el însuși, nu doar către lumea înconjurătoare, trăind exclusiv la suprafață.

În lucrarea *Eonul dogmatic* găsim de asemenea un bun argument în sprijinul tezei noastre. Blaga distinge aici între două ipostaze ale intelectului – enstazia și ecstazia. Astfel, intelectul este enstatic atunci când e tributar funcțiilor sale logice și trece în stare de ecstazie „în fața unor fapte paradoxale care nu pot fi explicate prin construcții logice concrete”²⁸. Așadar, intelectul trece din starea de enstazie în cea de ecstazie când se produce mutația din orizontul concret pragmatic în cel al misterului. Despre starea de ecstazie, filosoful afirmă următoarele: „ecstazia înseamnă stare în afară de sine, evadarea centrului în afară de cerc; ecstazia implică o epuizare a enstaziei, o ieșire a intelectului în afara funcțiilor sale logice, deci și în afară de

²⁵ Cornel-Florin Moraru, *op. cit.*, p. 56.

²⁶ Dragoș Ianoși, *Considerații asupra temporalității și istoricității pornind de la fenomenul stilului*, în vol. *Epistemologie și cosmologie la Lucian Blaga*, Editura Printech, București, 2012, p. 218.

²⁷ *Ibidem*, p. 216.

²⁸ Angela Botez, *Arhitectura sistemului și conceptelor integrative blagiene*, Editura Ardealul, Tg. Mureș, 2006, p. 69.

concret”²⁹. Prin urmare, în stare de ecstazie determinările logic-raționale aplicabile în orizontul lumii sensibile devin caduce. Intelectul este silit „printr-un salt dincolo” să transcendă funcțiile sale logice din pricina unui exces, a unui surplus de intuiție care îl afectează excedându-l.

Din expresiile prin care Blaga definește starea de ecstazie („ieșire din sine”, „evadare a centrului în afara cercului”, „ieșire din concret”), remarcăm că acestea vin în sprijinul tezei noastre, anume că intelectului care trece din enstazie în ecstazie (și care încetează deci să se mai supună funcțiilor sale logice) timpul nu îi mai apare sub forma sa obișnuită, ca o succesiune de clipe ce se scurg dinspre trecut către viitor. Dat fiind că „opera de artă e destinată să ne transpună în orizontul misterului”³⁰ și prin urmare trăirea estetică antrenează intelectul ecstatic, rezultă de aici că aceasta este un fenomen a cărui temporalitate scapă înțelegerii noastre logice (fiziciste) a timpului. La trecerea din orizontul concret pragmatic în orizontul misterului, individul se desprinde din contextul temporal firesc. Experiența estetică se petrece într-o temporalitate existențială individuală, anume într-un timp care nu este timpul lumii, ci este un timp destinal, al meu, al tău, al ei/lui.

Tot în *Eonul dogmatic*, Blaga atribuie stării de enstazie raționalul și iraționalul celei de ecstazie. Apoi, în lucrarea *Cenzura transcendentă* afirmă următoarele: „raționalitatea nu e punte de contact între om și transcendență (Marele Anonim), ci mai curând un izolator, o structură imprimată cunoașterii individuate în ordinea cenzurii transcendente”³¹. Prin urmare se vedește faptul că trăirea estetică, care transgresează raționalul, este o experiență care ne situează în vecinătatea transcendenței și a misterelor existențiale. Alături de Vattimo și Heidegger, filosoful se numără astfel printre gânditorii care consideră că nu tot ceea ce este de cunoscut poate fi adus la prezență și deci că adevărul nu este ceva accesibil pe cale rațională, căci el se extinde peste hotarele raționalității. Pe acest fundal, experiența estetică constituie calea de acces către un adevăr care nu poate fi cucerit vreodată pe cale rațională și care nu e menit să fie articulat în cuvinte, ci doar trăit. „În actul cunoașterii intervine o «ieșire afară» a subiectului din stările sale de conștiință, lucru care instituie transcendența subiectului; nu mai este aici vorba despre ceva ce poate fi determinat ca atare, temporal; saltul către transcendent scapă acestor determinări”³². Experiența estetică înseamnă deci o depășire a imediatului în vederea obținerii unui raport de intimitate cu absolutul, înțeles ca mister potențat prin intermediul operei de artă și care îl integrează pe om în orizontul său specific de existență.

Trăirea estetică este așadar o trăire care se participă cu totul, un raport de intimitate cu absolutul. Acest raport, această relație cu absolutul nu trebuie totuși înțeleasă cu sens de cunoaștere, ci ca proximitate; omul nu poate asimilia vreodată ne-mărginirea, însă se poate mișca în orizontul acesteia, aplecându-se asupra misterului

²⁹ *Eonul dogmatic*, pp. 121, 123.

³⁰ *Artă și valoare*, p. 58.

³¹ *Cenzura transcendentă*, p. 109.

³² Viorel Cernica, *Eficacitatea istorică a antinomieii transfiguratăe blagiene*, în vol *Epistemologie și cosmologie la Lucian Blaga*, Editura Printech, București, 2012, p. 58.

prin pornirea spre revelare care îi este proprie. Aproximarea la care ne referim este evenimentul ce îl eliberează de contingență și îl așază pe individ față în față cu el însuși și totodată cu omul în sine. Trăirea estetică îi prilejuiește individului posibilitatea de a pătrunde adevărul propriei sale ființe în aceeași măsură în care, producând o fracturare a ipseității, îl determină pe om să se întâlnească pe el însuși în interiorul creației artistice, căci „opera de artă este expresia ființei umane în sine”³³.

CONCLUZII

Existând în orizontul misterului și pentru revelare, în momentul trăirii estetice omul se așază în centrul propriei ființe. „Mai mult decât atât, ivirea misterului în lumea cotidiană ia chipul unei discontinuități în timpul liniar al acesteia”³⁴. În momentul trăirii estetice, opera de artă îl desprinde pe subiect din contextul temporal firesc, deopotrivă spre a îi deschide și a îl deschide pe acesta unui prezent *sui generis*, unui (non-)timp a cărui interpretare scapă determinărilor noastre convenționale. Non-timp pe care îl putem la fel de bine numi prezentuire, anume o permanentizare a clipei pe care o umple însăși ființa. Ieșind din orizontul concret pragmatic, în care este *determinat* de timp, individul devine în orizontul misterului și pentru revelare el însuși timp, eliberat de orice imperativ exterior, *determinant* și exponent al propriului său destin, acela de creator de cultură. Arta este, înainte de a fi orice altceva, vectorizare către esență, ea atinge fondul cel mai intim al ființei umane, dat fiind că trăirea estetică este o experiență care ne situează în vecinătatea transcendenței și a misterelor existențiale. Opera de artă prilejuiește astfel o experiență vie a sinelui ca totalitate, a lumii ca totalitate, „dincolo de imediat și de sensibil”. Trăirea estetică este o trăire care se participă cu totul, un raport de intimitate cu absolutul. În momentul trăirii estetice, subiectul iese din imediatul lumii concrete pentru a intra în orizontul misterului, mod ontologic specific și fundamental omenesc unde acesta devine ceea ce este – pe deplin om.

BIBLIOGRAFIE

- AUGUSTIN, *Confesiuni*, trad. Eugen Munteanu, Editura Nemira, București, 2000.
 BLAGA, Lucian, *Artă și valoare*, Humanitas, București, 1996.
 BLAGA, Lucian, *Aspecte antropologice*, Editura Facla, Timișoara, 1976.
 BLAGA, Lucian, *Cenzura transcendentă*, Editura Humanitas, București, 1993.
 BLAGA, Lucian, *Eonul dogmatic*, Editura Humanitas, București, 1993.
 BLAGA, Lucian, *Geneza metaforei și sensul culturii*, Editura Humanitas, București
 BLAGA, Lucian, *Pietre pentru templul meu*, Biroul de imprimare „Cosânzeana”, Sibiu, 1919.
 BLAGA, Lucian, *Reflexii asupra stării estetice*, în *Opere 7*, Editura Minerva, București, 1980.

³³ Lucian Blaga, *Aspecte antropologice*, Editura Facla, Timișoara, 1976, p. 143.

³⁴ Cornel-Florin Moraru, *op. cit.*, p. 56.

- BOTEZ, Angela, *Arhitectura sistemului și conceptelor integrative blagiene*, Editura Ardealul, Tg. Mureș, 2006.
- CERNICA, Viorel, *Eficacitatea istorică a antinomiei transfigurate blagiene*, în vol. *Epistemologie și cosmologie la Lucian Blaga*, Editura Printech, București, 2012.
- IANOȘI, Dragoș, *Considerații asupra temporalității și istoricității pornind de la fenomenul stilului*, în vol. *Epistemologie și cosmologie la Lucian Blaga*, Editura Printech, București, 2012.
- MIHULEAC, Valică, *Antinomicul în filosofia lui Lucian Blaga*, Institutul European, Iași, 2011.
- MORARU, Cornel-Florin, *Atitudinea estetică în filosofia artei*, Institutul european, București, 2018.

SURSE ONLINE

- VIDAM, Teodor, *Lucian Blaga și fenomenologia*, accesat la adresa <http://www.humanistica.ro/anuare/2004/Anuare%202004/Art.15.pdf>

